

Opstand van het Geweten

Paul Pannevis

Opstand van het Geweten

Paul Pannevis

Uitgeverij Lifestyle Monitors

©2025 Lifestyle Monitors

Eerste druk september 2025

Auteur: Paul Pannevis

Redactie: M.L. ten Hoope

Uitgeverij: Lifestyle Monitors

www.lifestylemonitors.com

info@lifestylemonitors.com

ISBN 9789403823904 (pocket)

NUR 301

Van dit boek mag niets worden gebruikt-ook niet door middel van print, fotoprint, microfilm, digitaal of geluidopnamen-zonder de schriftelijke toestemming van de auteur/ uitgever.

Inhoud

Voorwoord	5
Proloog	8
Hoofdstuk 1 Het Rampjaar	10
Hoofdstuk 2 De Redding	33
Hoofdstuk 3 De Groeiende Beweging	55
Hoofdstuk 4 De Haagse Uitdaging	73
Hoofdstuk 5 De Wijsheid van Voorzichtigheid	85
Hoofdstuk 6 Fundamenten Getoest	98
Hoofdstuk 7 Het Gevaarlijke Spel	121
Hoofdstuk 8 De Duitse Test	133
Hoofdstuk 9 De Ambitieuze Alliantie	149
Hoofdstuk 10 De Cynicus	160
Hoofdstuk 11 Het Grote Debat	178
Hoofdstuk 12 De Cyclus van Hoop en Teleurstelling	213
Nawoord	224
Over de Auteur	227

Voorwoord

De Eeuwige Zoektocht

Over geweten, keuze en moed door de eeuwen heen

Wat is juist?

Die vraag stelden onze voorouders zich en wij stellen hem ons nog steeds. Sinds de eerste mens wakker lag van een beslissing, zoeken we antwoorden. In tradities, filosofieën, systemen. Die zoektocht heeft indrukwekkende wijsheid opgeleverd. Maar ook verwarring.

Wijsheid uit alle windstreken

Het Oosten ontwikkelde verfijnde methoden. Het Taoïsme zoekt harmonie - wu wei, handelen zonder forceren. Het Boeddhisme leert zuiver kijken naar wat werkelijk is, voorbij automatische reacties en aannames. De Hindoe traditie spreekt van dharma, individuele roeping die universele principes dient. Het Zen brengt dit tot de kern: waarheid wordt niet geleerd uit boeken, maar direct ervaren.

Het Westen plaatste het geweten anders. Het Jodendom ontwikkelde tikkun olam - wereld repareren als individuele verantwoordelijkheid. Het Christendom benadrukt directe relatie: "Het koninkrijk der hemelen is in u." De Islam spreekt van fitrah, de natuurlijke geneigdheid tot goedheid. De filosofie - van Aristoteles tot Sartre - probeerde morele autonomie te omschrijven. Maar hier is het opmerkelijke patroon: alle grote doorbraken kwamen van individuen die stopten met het volgen van bestaande antwoorden en begonnen te kijken naar wat zij zelf als waar ervoeren.

De paradox van systematisering

Gautama verliet zijn leraren en vond onder de Bodhiboom direct inzicht. Maar zijn volgers creëerden het Achtvoudige Pad, duizenden meditatie technieken, complexe filosofische systemen. Jezus sprak vanuit onmiddellijke verbinding. "Mijn woorden zijn geest en leven."

Maar de kerk transformeerde zijn radicale boodschap in precies wat hij had uitgedaagd: hiërarchie, dogma, externe autoriteit. Socrates ondermijnde alle intellectuele zekerheid. "Ik weet dat ik niets weet." Volledige openheid voor onderzoek. Maar de academische traditie maakte van zijn levende dialoog systematische logica.

Het patroon herhaalt zich door de geschiedenis: authentieke doorbraken worden systematisch gemaakt, dan geïnstitutionaliseerd, uiteindelijk gecorrumpeerd door de behoefte aan controle en zekerheid.

Het laboratorium van geweten

Wat zou er gebeuren als iemand deze cyclus zou herkennen? Als hij zou weigeren zijn inzichten te systematiseren, maar ze wel zou delen? Als hij een ruimte zou creëren waar mensen samen konden zoeken naar waarheid, zonder die waarheid te claimen of te bezitten?

Dit verhaal verkent die mogelijkheid. Het toont hoe in 17de-eeuws Nederland iets ontstond dat we een "laboratorium van geweten" zouden kunnen noemen - een plek waar mensen leerden luisteren naar hun innerlijke wijsheid zonder die wijsheid in systemen te vangen.

De moderne uitdaging

We leven in een tijd van ongekende toegang tot wijsheid, maar ook van ongekende verwarring. We kunnen binnen minuten raadplegen wat Confucius, Marcus Aurelius, Rumi en Eckhart Tolle zeiden over geweten en keuze. Onderzoek toont dat 74% van werknemers ethische dilemma's ervaart maar niet weet hoe deze op te lossen. Maar misschien is het probleem niet gebrek aan wijsheid, maar teveel systematische wijsheid. Misschien zijn we zo gewend geraakt aan het verzamelen van inzichten dat we vergeten zijn te vertrouwen op onze eigen directe waarneming.

Het verhaal van Hendrik

In dit verhaal ontmoet je Hendrik de Scharpretter, een man die niet zocht naar wijsheid maar werd gedwongen die te vinden. Op het schavot in Amsterdam, met zijn bijl in de hand en een onschuldige man voor zich, kon hij niet langer vertrouwen op externe autoriteit.

Hij moest kiezen: gehoorzamen of luisteren naar de stem die in hemzelf protesteerde.

Die keuze transformeerde niet alleen zijn leven, maar uiteindelijk dat van vier heersers: Willem III, die worstelde met de eisen van leiderschap; Lodewijk XIV, gevangen in zijn eigen grootsheid; Karel II, cynisch geworden door trauma; en Anton Ulrich van Brunswijk, zoekend naar authenticiteit binnen complexe loyaliteiten.

Elk van hen ontdekte dat echte macht misschien niet ligt in het hebben van antwoorden, maar in de moed om authentieke vragen te stellen - en om te leven met de onzekerheid die daaruit voortvloeit.

Waarom dit verhaal nu?

Omdat wij ook leven in een tijd waarin oude zekerheden wankelen, waarin we moeten leren onderscheid te maken tussen wijze autoriteit en blinde macht, tussen authentiek leven en conformeren aan verwachtingen.

Hendriks verhaal suggereert dat het antwoord niet ligt in het vinden van de perfecte externe gids of het ultieme systeem voor morele keuzes. Het ligt in het ontwikkelen van de moed om te vertrouwen op wat we het diepste in onszelf weten waar is - wetend dat deze wijsheid altijd persoonlijk, altijd contextafhankelijk, altijd een mysterie zal blijven.

Het is het verhaal van iedereen die ooit voor een moeilijke keuze stond en zich afvroeg: wat zou ik doen als ik werkelijk de moed had om mezelf te zijn?

En het is een waarschuwing: elke poging om die moed te systematiseren, zal uiteindelijk de moed zelf ondermijnen.

Paul Pannevis

Proloog

Amsterdam, 1636

Het schavot stond gereed. De achttienjarige Cornelis de Scharpretter stond naast zijn vader toen de menigte zich verzamelde op de Dam. Zijn gezicht was bleek van afschuw, maar hij dwong zichzelf te kijken. Naast hem stond zijn jongere broer Hendrik, zestien jaar oud en nog vol onzekerheid over wat zijn toekomst zou brengen.

"Let goed op, jongens," zei hun vader zonder op te kijken van de bijl die hij aan het scherpen was. "Dit is Gods werk. Wij zijn Zijn zwaard van gerechtigheid."

Voor hen knielde een man die over een paar minuten dood zou zijn. Hendrik keek naar de gevangene en zag de angst in zijn ogen, maar ook iets anders - een stille waardigheid die hem raakte. Hij probeerde weg te kijken maar kon het niet.

"Wij zijn geen moordenaars," vervolgde hun vader, alsof hij hun gedachten kon lezen. "Wij dienen de goddelijke orde. Zonder ons zou het kwaad zegevieren."

Cornelis wendde zijn blik af, zijn kaken strak van ingehouden emotie. Hendrik zag hoe zijn broer zijn handen tot vuisten balde, de knokkels wit van spanning.

"Zoon," zei hun vader streng tegen Cornelis, "twijfel is de vijand van gerechtigheid. Jij bent de oudste - jij zult dit werk overnemen wanneer ik te oud word."

"Nee."

Het woord kwam er zo zacht uit dat alleen Hendrik het hoorde. De gevangene keek op, zijn ogen ontmoetten die van Hendrik. Er was angst in die blik, maar ook iets dat Hendrik niet kon benoemen - een waardigheid die hem deed twifelen aan alles wat zijn vader hem had geleerd.

De bijl viel.

De menigte juichte.

En in dat moment draaide Cornelis zich om en rende weg - van het schavot, van de menigte, van zijn familie. Hendrik riep zijn naam, maar Cornelis keek niet om. Hij verdween tussen de mensen alsof hij nooit had bestaan.

"Laat hem gaan," zei hun vader koud. "Zwakheid moet worden weggegooid zoals koren van het kaf wordt gescheiden."

Die nacht droomde Hendrik van zijn broer en vroeg zich af of wegrennen misschien toch geen lafheid was geweest. Maar moed.

Vele jaren later

Veertien jaar na die dag zou Hendrik het familievak officieel overnemen. Tweeëntwintig jaar daarna zou hij ontdekken dat het verleden niet is te herschrijven - maar dat de weg om andere keuzes te maken altijd open ligt."

Hoofdstuk 1

Het Rampjaar

September 1672, Amsterdam

De Stad in de Greep van Angst

De mist hing laag over de grachten toen Hendrik de Scharpretter die ochtend naar zijn werkplaats liep. Het was vroeg, maar Amsterdam was al wakker. Niet van de gebruikelijke handelsactiviteit, maar van de nerveuze energie van een stad onder druk. In de verte hoorde hij het geroffel van trommels, het gekletter van wapens, en de bevelen van officieren die weer nieuwe troepen naar de waterlinie dirigeerden.

Het Rampjaar had de Republiek in zijn ijzeren greep. Franse legers onder maarschalk Turenne stonden bij de Rijn, slechts dagen verwijderd van Amsterdam. Engelse oorlogsschepen blokkeerden de kust en hadden al Nederlandse handelsvloten vernietigd. Van het oosten kwamen de legers van de bisschoppen van Münster en Keulen, christelijke vorsten die het protestantse Nederland wilden vernietigen.

Voor Hendrik, die tweeëntwintig jaar als beul had gediend, waren dit onbekende tijden. Hij had politieke spanningen meegemaakt, maar nooit de Republiek zo dicht bij de totale ondergang gezien. Die existentiële angst was voelbaar in elke straat, elke kroeg, elk huis dat hij passeerde.

Op de Dam verzamelden zich dagelijks groepen burgers die schreeuwden om het bloed van "verraders binnen onze muren." Nog geen maand geleden waren Johan en Cornelis de Witt door zo'n woedende menigte vermoord. Het was geen executie volgens de wet geweest, maar slachting door woede.

Willem III, pas tweeëntwintig jaar oud, was nu stadhouder. Hendrik had Willem een paar keer gezien - er was iets in die donkere ogen dat hem had opgevallen, een hardheid die niet bij zijn jeugdige gezicht paste. Alsof de oorlog en de politieke noodzaak hem tot iets hadden gevormd wat hij misschien niet had willen worden.

Hendriks Groeiende Onrust

De oorlog had Hendriks werk complexer gemaakt. Meer arrestaties, meer verhoren, meer mannen en vrouwen beschuldigd van samenzwering met de vijand. Het patroon was altijd hetzelfde: wanneer mensen bang waren, zochten ze zondebokken.

Maar iets knaagde aan hem de laatste maanden. Geen plotselinge openbaring - meer als een oude wond die weer begon te kloppen bij slecht weer. Gezichten van mensen die hij had ondervraagd drongen zich op ongewenste momenten aan hem op.

Willem de Schrijver, een notaris beschuldigd van het vervalsen van testamenten om erfenissen te stelen. Drie dagen had de man volgehouden dat hij onschuldig was, zelfs toen Hendrik de duimschroeven had aangedraaid. Op de vierde dag was hij gebroken en had bekend. Maar zijn verhaal over de echte vervalsers - twee andere notarissen die hem erin hadden geluist - dat was te gedetailleerd geweest om gelogen te zijn. Te consistent, ook onder extreme pijn.

Vorige week was het bericht gekomen dat die andere notarissen waren gevlucht naar Frankrijk met gestolen geld. Willem de Schrijver was onschuldig geweest. Hij was drie maanden geleden opgehangen.

Dan was er Pieter van Hoorn, de jonge koopman die had geweigerd zijn zakenpartner te verraden. Twee dagen lang was hij standvastig geweest onder verhoor. Onder de druk van de beenschroeven had hij uiteindelijk de schuld op zich genomen om zijn vriend te redden. Hendrik herinnerde zich die ogen - niet de berekening van iemand die loog, maar de pure pijn van iemand die zijn geweten verraadde om het lijden te laten stoppen.

En Griet Hendriksdochter, beschuldigd van spionage omdat ze brieven ontving van haar broer in Franse dienst. Gewone familiebrieven, had ze volgehouden. Maar na uren aan de strappado waren het "geheime berichten" geworden vol militaire informatie die een analfabete dienstmeid nooit had kunnen begrijpen.

Elke ochtend, zodra zijn vingers het koude metaal raakten, trok er een kramp door zijn maag. Geen gedachte, geen woord — alleen dat stille, dwingende signaal van zijn lichaam dat iets niet klopte.

Gezinsleven Onder Druk

Hendrik bereikte zijn huis, een bescheiden maar solide bouwwerk aan de Prinsengracht. Het was een huis dat sprak van voorzichtige welvaart - het werk van een stadsbeul betaalde goed, maar droeg ook een last die niet iedereen wilde dragen.

Binnen was het stil. Zijn zoon Pieter was al naar zijn lessen bij de Latijnse school, zijn vrouw Anna was bezig met het huishouden. Maar de sfeer voelde anders dan vroeger, gespannener.

"Hoe staat het met de verdediging?" vroeg Anna, terwijl ze hem een beker warme melk en brood met kaas voorzette. Haar gezicht toonde dezelfde bezorgdheid die alle Amsterdamse vrouwen droegen deze dagen - de spanning van een volk dat wist dat hun vijanden letterlijk voor de poorten stonden.

"De waterlinie houdt stand," zei hij, herhalend wat de officiële berichten beweerden. "En Willem heeft ervoor gezorgd dat er versterkingen komen."

Anna knikte, maar hij zag de onrust in haar ogen. Ze was niet iemand die zich liet sussen met geruststellende woorden.

"En jouw werk?" vroeg ze zachter.

"Meer verhoren." De woorden smaakten bitter. "Meer mensen verdacht van samenwerking met de vijand."

"En zijn ze schuldig?"

De vraag raakte een zenuw. Hij had deze vraag zichzelf steeds vaker gesteld de afgelopen weken, maar hardop uitspreken voelde als een grens oversteken.

"Volgens de wet zijn ze schuldig als ze bekennen," zei hij uiteindelijk.

Anna legde haar hand op de zijne. De warmte voelde vreemd na uren in de koude kelders van het stadhuis. Haar aanraking was anders dan vroeger - voorzichtiger, alsof ze bang was voor wat ze zou voelen.

"En volgens jou?"

Hij keek naar zijn handen - handen die instrumenten van pijn hanteerden, die mensen braken tot ze zeiden wat hun ondervragers wilden horen. "Volgens mij..." Hij stopte, zocht naar woorden voor iets dat hij niet wilde erkennen. "Volgens mij weet ik het soms niet meer."

Anna zei niets, maar haar grip op zijn hand werd steviger. Hij zag iets in haar ogen wat hij de laatste maanden vaker had opgemerkt - bezorgdheid, maar ook een soort waakzaamheid. Alsof ze hem bestudeerde, probeerde te peilen hoe diep zijn verandering ging.

Anna's Observaties

"Je bent anders geworden," zei Anna plotseling.

Hendrik keek op. "Anders?"

"Je eet minder. Je praat anders over je werk. En 's nachts..." Ze aarzelde. "'s Nachts hoor ik je ijsberen."

Het was waar. De slaap kwam moeilijk de laatste maanden. Wanneer hij zijn ogen sloot, zag hij gezichten - niet van de schuldigen die hij had geëxecuteerd, maar van degenen over wie hij nu twijfelde.

"Het is de oorlog," probeerde hij. "Iedereen is gespannen."

Anna schudde haar hoofd. "Het begon al voor de oorlog. Na die zaak met Willem de Schrijver."

Ze was altijd scherp geweest, zijn vrouw. Het was een van de dingen die hem tot haar hadden aangetrokken toen ze trouwden - haar vermogen om door oppervlakkigheden heen te kijken naar wat eronder lag.

"Wat denk je dat er met mij gebeurt?" vroeg hij.

Anna was lang stil. Ze keek naar hem alsof ze woorden zocht die accuraat waren maar niet pijnlijk.

"Ik denk dat je begint te zien wat je altijd al wist, maar niet wilde weten."

"En wat is dat?"

"Dat sommige mensen die je hebt... die je werk heeft weggenomen... dat zij misschien de waarheid spraken."

Het was de eerste keer dat ze het zo direct zei. Hendrik voelde iets in zijn borst samentrekken - niet van woede, maar van herkenning.

"En wat moet ik daarmee?"

Anna stond op, liep naar het raam dat uitzag op de gracht. Een koopman voer voorbij met een schuit vol graan - het leven ging door ondanks de oorlog.

"Dat is jouw keuze," zei ze. "Maar ik ken je, Hendrik. Je bent geen man die kan leven met twijfel zonder er iets aan te doen."

Pieters Terugkeer

Hun gesprek werd onderbroken door de voordeur die openging. Pieter kwam binnen, zijn schooltas over zijn schouder, zijn gezicht rood van de kou. Hij was zestien nu, al bijna een man, maar in zijn ogen lag nog de onzekerheid van de jeugd.

"Vader, moeder," groette hij, maar zijn blik bleef rusten op Hendriks gezicht. Er was iets in die blik – niet zo zeer vrees, maar wel een soort voorzichtigheid die er vroeger niet was geweest.

"Hoe waren je lessen?" vroeg Anna.

"Goed. We hebben Latijn gehad, en rekenen." Pieter aarzelde, keek van zijn vader naar zijn moeder. "Meester Vergeer vroeg naar vader."

Hendrik verstijfde. "Wat vroeg hij?"

"Of het waar is wat de mensen zeggen. Over..." Pieter stopte, zoekend naar woorden.

"Wat zeggen de mensen?" Anna's stem was scherp geworden.

"Dat vader de laatste tijd... anders is. Dat hij soms weigert te doen wat van hem wordt verwacht." Pieter keek naar de grond.

"Gert van der Meer zei dat zijn vader zei dat vader misschien niet meer betrouwbaar is."

De woorden hingen zwaar in de kamer. Hendrik voelde Anna's blik op zich rusten.

"En wat heb je geantwoord?" vroeg hij aan zijn zoon.

Pieter keek op, en in zijn ogen lag iets dat Hendrik verraste - niet schaamte, maar een soort trots.

"Ik zei dat mijn vader de meest rechtvaardige man is die ik ken. En dat als hij anders doet dan gewoonlijk, hij daar goede redenen voor heeft."

Anna glimlachte - de eerste echte glimlach die Hendrik in weken van haar had gezien.

"Maar..." vervolgde Pieter, "ik vroeg me wel af of ze gelijk hebben.

Ben je anders, vader?"

Het was een vraag die recht uit het hart kwam. Hendrik keek naar zijn zoon - deze jongeman die hij had proberen te beschermen tegen de realiteit van zijn werk, maar die nu oud genoeg was om de complexiteit ervan te begrijpen.

"Ja," zei hij eerlijk. "Ik voel me anders."

"Waarom?"

"Omdat ik dingen heb geleerd die moeilijk te negeren zijn."

Pieter kwam dichterbij, ging aan tafel zitten. "Wat voor dingen?" Hendrik keek naar Anna, die knikte - een teken dat ze dit gesprek goedkeurde.

"Dat sommige mensen die ik heb gestraft misschien onschuldig waren. Dat pijn mensen kan dwingen tot leugens in plaats van tot waarheid."

Pieter fronste. "Maar dat is uw werk. Mensen laten bekennen."

"Ja. En misschien is dat het probleem."

Er viel een stilte. Pieter dacht na, zijn jonge gezicht gespannen van concentratie.

"Wat gaat u eraan doen?" vroeg hij uiteindelijk.

"Dat weet ik nog niet."

"Maar u gaat er wel iets aan doen?"

Hendrik keek naar zijn zoon - deze jongeman die hem vertrouwde, die geloofde dat zijn vader de juiste keuzes zou maken. "Ik denk van wel."

Anna legde haar hand op Pieters schouder. "En wij zullen hem steunen, wat hij ook besluit."

De Oproep

Hun gesprek werd onderbroken door geklop op de deur. Een jonge, bezwete bode van het stadhuis stond op de stoep, zijn gezicht rood van het harde lopen.

"Meester Hendrik," hijgde hij, "Schout van den Brink verzoekt uw onmiddellijke aanwezigheid. Er is een belangrijke arrestatie geweest."

"Wie?"

"Burgemeester Andries van der Berg."

De naam sloeg in als een klap. Anna's hand vloog naar haar mond. Pieter keek geschokt op.

Van der Berg was een van de gematigde stemmen in de vroedschap, een man die nog probeerde te bemiddelen terwijl anderen riepen om bloed.

In vredestijd zou zijn pleidooi voor diplomatie respectabel zijn geweest. Maar in de huidige chaos was elke vorm van gematigdheid verdacht.

"Waarvan wordt hij beschuldigd?" vroeg Hendrik, hoewel hij het antwoord al vreesde.

"Hoogverraad en samenzwering met de vijand, meester. Er moet snel een bekentenis komen."

Hendrik voelde Anna's blik op zich rusten. In haar ogen las hij de onuitgesproken vraag die hem de laatste weken achtervolgde: wat als hij onschuldig is?

"Ik kom eraan," zei hij tegen de bode.

De Familie Bezorgdheid

Toen de bode was vertrokken, bleven de drie familieleden in stilte achter.

"Van der Berg," zei Anna zacht. "Hij heeft vorig jaar nog aan onze deur gestaan, om geld in te zamelen voor de weduwen van gevallen soldaten."

"Ik herinner het me," zei Hendrik. "Hij leek een goed man."

"En nu gaat u hem ondervragen?" Pieters stem was klein geworden. Hendrik keek naar zijn zoon. "Dat is mijn werk."

"Maar als hij onschuldig is?"

De vraag die Hendrik zichzelf niet wilde stellen, kwam nu uit de mond van zijn zestienjarige zoon.

Anna stond op, liep naar Hendrik toe. "Je hoeft dit niet te doen," zei ze zacht. "Je kunt zeggen dat je ziek bent. Dat iemand anders het moet doen."

Hendrik schudde zijn hoofd. "Als ik het niet doe, doet Gerrit de Lange het. En die..." Hij stopte.

"En die heeft geen geweten," vulde Pieter aan.

"Pieter!"

"Het is waar, moeder. Iedereen weet dat Gerrit geniet van zijn werk."

Hendrik keek naar zijn familie - deze twee mensen die hem het dierbaarst waren, die hem beter kenden dan hijzelf. "Wat denken jullie dat ik moet doen?"

Anna pakte zijn handen vast. "Ik denk dat je moet doen wat je hart je vertelt. Maar ik ben ook bang voor wat dat kan betekenen voor ons allemaal."

"Bang waarvoor?"

"Als je weigert te doen wat van je wordt verwacht... dan zijn wij niet langer de familie van de stadsbeul. Dan zijn wij de familie van de man die zijn plicht verzaakte."

Het was een harde waarheid. Hendriks positie gaf hun niet alleen inkomen, maar ook status, bescherming. Zonder die positie zouden ze gewone burgers zijn in een stad vol angst en achterdocht. Pieter keek tussen zijn ouders heen en weer.

"Maar als vader doet wat verkeerd is om ons te beschermen, dan beschermt hij ons eigenlijk niet. Dan maakt hij ons medeplichtig."

Anna keek verbaasd naar haar zoon. "Wanneer ben jij zo wijs geworden?"

"Door naar u beiden te luisteren. En door na te denken over wat goed en fout is."

Hendrik voelde iets warms in zijn borst opkomen - trots op zijn zoon, die blijkbaar de moed had om moeilijke vragen te stellen.

"Dan ga ik erheen," zei hij. "En ik zal doen wat juist is, wat de gevolgen ook mogen zijn."

Anna knikte. "Dan steunen wij je."

De Werkplaats van Pijn

Voor hij naar het stadhuis vertrok, ging Hendrik naar zijn werkplaats - een kleine ruimte achter hun huis waar hij zijn instrumenten bewaarde en onderhield. Hij pakte de duimschroeven op, voelde het koude metaal. Tweeëntwintig jaar lang had dit ritueel hem gekalmeerd, hem voorbereid op wat komen ging.

Vandaag brachten de vertrouwde handelingen geen rust. De duimschroeven voelden zwaar aan, vreemd. Alsof hij ze voor het eerst zag.

Hij dacht aan Willem de Schrijver, die had gesmeekt om genade terwijl het metaal zijn vingers verbrijzelde. Aan Pieter van Hoorn, wiens loyaliteit zo zuiver was geweest dat hij liever zichzelf beschuldigde dan een vriend verraadde. Aan Griet, die "ja, ja, ik heb het gedaan" had geroepen toen de pijn ondraaglijk werd, ook al kon ze niet lezen wat er in die brieven stond.

Het ongemak in zijn maag werd sterker. Voor het eerst in zijn loopbaan vroeg hij zich af: wat als ze allemaal de waarheid hadden gesproken? Wat als pijn mensen niet dwong tot eerlijkheid, maar tot wanhoop?

Anna verscheen in de deuropening. "Het is tijd," zei ze zacht.

Hij knikte, legde de instrumenten in hun leren tas.

"Anna..."

"Ja?"

"Als ik niet terugkom... als dit verkeerd afloopt..."

Ze liep naar hem toe, legde haar handen op zijn gezicht.

"Dan heb je gedaan wat juist was. En dat is meer waard dan alle veiligheid van de wereld."

Hij kustte haar, proefde de zout van tranen die hij niet had zien komen.

De Verhoorkamer

Het stadhuis was in beroering. Soldaten liepen door de gangen, klerken haastten zich met documenten. De kamer onder het gebouw waar Hendrik zijn werk deed, was koud en vochtig. Schout Jan van den Brink wachtte hem op, samen met twee schepenen. Hun gezichten stonden grimmig.

"Meester Hendrik," begroette Van den Brink hem formeel. "Deze zaak is van het allergrootste belang voor de veiligheid van onze stad."

Hendrik legde zijn instrumenten uit op de houten tafel, een ritueel dat hij duizenden keren had uitgevoerd. Maar zijn handen trilden licht - iets dat hem nog nooit was overkomen.

"Wat zijn de beschuldigingen tegen burgemeester Van der Berg?"

"Correspondentie met Franse agenten. Doorspelen van informatie over onze verdedigingswerken. Verraad van de hoogste orde."
Van den Brink keek hem doordringend aan.